

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЗ

Актуальність проблеми. Для практичного здійснення підтримки соціального становлення та розвитку сімей, дітей та молоді в Україні створена і активно діє мережа центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, які, в свою чергу, уповноважені державою брати участь у реалізації державної молодіжної політики і надавати соціальні послуги та соціальну допомогу різним категоріям, які опинилися у складних життєвих обставинах. Згідно зі стандартами надання соціальних послуг різним категоріям сімей, дітей та молоді, які опинилися у складних життєвих обставинах, відділом виховної та психолого-педагогічної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника реалізуються такі напрями роботи: 1) надання різноманітної психосоціальної допомоги: психолого-педагогічної, правової, інформаційної; 2) організація та здійснення соціально-профілактичної роботи серед молоді, проведення системи заходів щодо запобігання негативних явищ у молодіжному середовищі, утвердження здорового способу життя; 3) здійснення психосоціальної підтримки молоді з обмеженими можливостями; 4) реалізація системи заходів, спрямованих на підтримку сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Виклад основного матеріалу. З метою психологічної підтримки молоді та керуючись Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», Законом України «Про освіту»; Законом України «Про вищу освіту»; Постанови Кабінету Міністрів України про Державну національну програму «Освіта»; Наказу Міністерства освіти і науки України «Про покращення соціально-педагогічного і психологічного супроводу навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації» розроблено модель психологічної підтримки молоді, яка включає такі структурні елементи:

- 1. Організація правової та інформаційної просвітимолоді;**
- 2. Проведення психолого-педагогічних досліджень;**
- 3. Організація роботи школи кураторів;**
- 4. Організація спеціалізованих формувань з питань психологічної підтримки молоді.**

1. Організація правового та інформаційного забезпечення(передбачає методичне забезпечення системи психолого-педагогічних досліджень; профілактичної та просвітницької діяльності; роботи школи кураторів).

1.1. Інформаційно-правове забезпечення:

- створення електронних каталогів нормативно-правових актів щодо організації психологічної підтримки молоді;
- розробка інструкцій «Про організацію та порядок виконання заходів системного психологічного супроводу»;
- розробка інформативного матеріалу для роботи школи кураторів.

1.2. Методичне забезпечення:

1.2.1. Розробка тематики та підготовка змістової частини:

- просвітницьких лекцій для студентів 1-5 курсів;
- профілактичних лекцій для студентів 1-5 курсів з проблем наркотичного та алкогольного uzалежнень;
- створення відеотеки з профілактики uzалежнень у молодіжному середовищі.

1.2.2. Підготовка тестового інструментарію:

- на предмет вивчення uzалежнень у молодіжному середовищі;
- адаптивних можливостей студентів до умов вищої школи;
- ціннісно-орієнтаційної сфери студентів;
- психологічного клімату в студентських академічних групах;
- на запит аудиторії;

1.2.3. Розробка опитувальників:

- на предмет вивчення думки слухачів школи кураторів щодо проблем організації психосоціальної підтримки молоді, що знаходиться в складних життєвих обставинах.

1.2.4. Проведення правової просвіти:

- Особливості матеріальної відповідальності студентів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» за пошкодження майна університету та гуртожитку;
- Особливості кримінальної та адміністративної відповідальності за порушення майнових прав громадян;

- Поняття корупційних діянь згідно чинного законодавства. Правова відповідальність за порушення антикорупційного законодавства;
- Особливості кримінальної та адміністративної відповідальності за правопорушення, які порушують громадську безпеку;
- Особливості правової відповідальності та види покарань за правопорушення, які посягають на статеву свободу і недоторканість особи;
- Особливості правової відповідальності та види покарань за правопорушення, які посягають на життя і здоров'я особи;
- Особливості кримінальної та адміністративної відповідальності студентів за правопорушення у сфері обігу наркотичних речовин;
- Характеристика злочинців у сфері використання ЕОМ та особливості кримінальної відповідальності за вказані діяння.

2. Проведення психолого-педагогічних досліджень (передбачає діагностику, організацію і проведення профілактичної та просвітницької роботи зі студентами, навчально-методичних семінарів із кураторами академічних груп).

3. Організація роботи школи кураторів (передбачає методичне забезпечення роботи куратора академічної групи; організацію проведення просвітницької роботи з проблем виховної діяльності у вищих навчальних закладах; навчально-методичних семінарів за результатами психологічної діагностики).

Передбачає:

3.1. Інформаційне забезпечення:

- створення електронних каталогів нормативно-правових актів щодо організації психосоціальної підтримки молоді, що знаходяться в складних життєвих обставинах;

3.2. Методичне забезпечення:

Розробка:

- тематики загальнофакультетських годин куратора;
- орієнтовного плану організаційно-виховної роботи куратора групи;
- зразки анкетування та програм вивчення студентської групи.

3.3. Проведення навчально-методичних семінарів для кураторів академічних груп:

- Розвиток комунікативних умінь і навичок як запорука психологічного комфорту у взаєминах студентів групи (семінар-тренінг для студентів);
- Сесія: стрес чи ситуація мобілізації інтелекту?;
- Академічна група: команда співпраці чи сфера конкуренції?;
- Життя прожити – не поле перейти (психологічні ресурси в опануванні стресовими ситуаціями);
- «Червоне – то любов, а чорне - ?» (чи можливо прожити життя без втрат і які уроки від них

ми отримуємо);

- Підвищена тривожність і хвилювання: як дати собі раду?

3.4.Орієнтовна тематика проведення виховних годин в академічних групах з проблем переживання молоддю життєвих криз та складних ситуацій:

- Розвиток комунікативних умінь і навичок як запорука психологічного комфорту у взаєминах студентів групи (семінар-тренінг для студентів).

- Сесія: стрес чи ситуація мобілізації інтелекту?;

- Академічна група: команда співпраці чи сфера конкуренції?;

- «Життя прожити – не поле перейти» (психологічні ресурси в опануванні стресовими ситуаціями);

- «Червоне – то любов, а чорне - ?» (чи можливо прожити життя без втрат і які уроки від них ми отримуємо);

- Підвищена тривожність і хвилювання: як дати собі раду?;

- Студент на консультації у психолога: типові звернення і можливості допомоги;

- Я для мами завжди дитина: типові ускладнення взаємин студентів з батьками (диспут);

- Як стати впевненим у собі?;

- Як готуватися до виступів: психологічні секрети само презентації;

- Якщо не пощастило у коханні... (ми і наші переживання);

- Самотність: вирок чи вибір?;

- Збереження психічного здоров'я у кризовому суспільстві: утопія чи реальність;

- Психологічні ризики взаємодії із інформаційним середовищем.

4. Організація спеціалізованих формувань з питань психологічної підтримки молоді

4.1. Студентське формування з питань «Надання допомоги дітям з особливими потребами»:

- Законодавче забезпечення прав осіб із особливими потребами у системі вищої освіти: загальний аналіз законодавчого забезпечення; нормативно законодавча база;

- Основні напрями вдосконалення освіти і фахової підготовки осіб із особливими потребами(інвалідністю) у вищій освіті: організаційні напрями вдосконалення освіти і фахової підготовки; навчально-методичні напрями вдосконалення освіти і фахової підготовки осіб із особливими потребами;

- Політика підтримки інклюзії: історія інклюзивного навчання; північноамериканська модель інклюзії; канадський досвід інклюзії; педагогічний, психологічний та соціальний супровід студентів з особливими потребами; фізкультурно-спортивний та медико-реабілітаційний супровід;

- Психологічний супровід студентів із особливими потребами у системі вищої освіти: сутність психологічного супроводу дітей із особливими потребами; психологічну

діагностику студентів з особливими потребами з метою виявлення і вирішення проблем, які виникають в процесі їх інтеграції в освітнє середовище; створення індивідуальних карт студентів на основі отриманих даних та розробка психологічної компоненти індивідуальних програм реабілітації; надання психологічних консультацій для вирішення виявлених психологічних проблем; проведення групової роботи: тренінгів, семінарів, психотерапевтичних груп з метою вирішення студентами психологічних проблем та набуття необхідних навичок для ефективною адаптації до умов навчання; виявлення складнощів взаємодії студентів з викладачами, методистами та іншими працівниками університету, проведення семінарів і тренінгів, спрямованих на покращення взаєморозуміння та налагодження співпраці; виявлення конфліктних ситуацій, що виникають у студентських групах та сприяння у їх вирішенні; сприяння у подоланні студентами з функціональними обмеженнями негативного впливу своєї хвороби на процес навчання та соціалізації;

- Проведення адаптаційно-інтеграційних тренінгів: тренінг розвитку життєвих цілей, який включає наступні блоки: особистісний, емоційний, комунікативний, сімейний, інтеграційний та блок соціальної активності; тренінг впевненості у собі, в якому передбачається розвиток навичок вирішення конфліктів, вміння говорити «ні», позитивно сприймати себе та інших людей, бути самим собою; тренінг комунікативності, який крім своєї основної мети спрямований на формування та розвиток команди, почуття належності до групи, формування навичок кооперації, взаємосприйняття та розуміння, вміння допомагати іншим людям та приймати допомогу від них та ін.; тренінг розвитку самопізнання, самосвідомості, самоповаги та саморегуляції; тренінг розвитку інтелектуальних здібностей для підвищення зосередженості, концентрації уваги, покращення ефективності процесів мислення й пам'яті та інших навичок, що допомагають у процесі навчання; тренінг подолання стресових ситуацій, що можуть виникати під час навчання в інтегрованій групі, що передбачає опанування основних стратегій подолання стресових ситуацій, методів релаксації, аутогенного тренування та ін.; тренінг особистісного зростання; мотиваційний тренінг та ін.;

- Проведення розвиваючих тренінгових занять: тренінг сенситивності – вміння відчувати, поважати і враховувати почуття, думки та дії іншої людини; тренінг креативності - розвиток власних творчих здібностей, уяви; тренінг «Як подолати агресію та гнів?»; танцювальний тренінг - тілесно-орієнтована терапія; арт-терапія та ін.

4.2. Студентське формування з питань профілактики uzалежнень в молодіжному середовищі:

- Наркоманія: історичні витоки і сучасні тенденції;
- Наркоманія як соціально-психологічний феномен;
- Психологічні фактори залучення особистості до наркотиків;
- Наркоманська субкультура як фактор залучення до наркотиків;

- Наркоманія як сімейна проблема;
- Діяльність практичного психолога у межах загальної системи профілактики наркоманії та алкоголізму;
- Адиктивна поведінка як крайня форма соціально-психологічної дезадаптації;
- Нормативно-правове забезпечення збереження здоров'я та формування здорового способу життя у дітей та молоді;
- Психокорекція як форма профілактики алкоголізму та наркоманії;
- Вплив алкоголю на здоров'я людини;
- Вплив наркотиків на здоров'я людини;
- Профілактика алкоголізму і наркоманії в навчальних закладах: зміст та напрямки;
- Вплив психотропних речовин на здоров'я дівчат;
- Вплив психотропних речовин на здоров'я хлопців;
- Освітні програми формування здорового способу життя молоді;
- Алкогольна залежність як вид девіантної поведінки;
- Наркоманія як вид девіантної поведінки;
- Вживання алкоголю: історичні витоки, національні традиції та сучасні тенденції;
- Правда про пиво;
- Здоровий спосіб життя як запорука виживання нації;
- Формування навичок здорового способу життя у профілактиці алкогольної та наркотичної залежностей;
- Психологічні передумови формування алкогольної та наркотичної залежностей у структурі особистості;
- Алкоголь: міфи і правда;
- Наркотики: міфи і правда;
- Алкоголь та наркотики: небезпечні тенета;
- Алкоголь, наркотики і потомство;
- Наркотична залежність як шлях у нікуди.

Досвід Прикарпатського національного університету імені

1. Організація правової та інформаційної просвіти молоді;

1.1. Інформаційне забезпечення:

- створено електронний каталог нормативно-правових актів щодо організації психосоціальної підтримки молоді;
- розроблено інструкцію «Про організацію та порядок виконання заходів системного психологічного супроводу у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»»;

- розроблено інформативний матеріал для роботи школи кураторів.
- 1.2. Методичне забезпечення:
- 1.2.1. Розроблено тематику та підготовлено змістову частину:
- просвітницько-розвивальних заходів у рамках проходження виробничих практик студентами старших курсів (119 тем);
 - просвітницьких лекцій для студентів 1-5 курсів (80 тем);
 - профілактичних лекцій для студентів 1-5 курсів з проблем наркотичного та алкогольного uzалежнень (40 тем);
 - створено відеотеку з профілактики uzалежнень у молодіжному середовищі.

1.2.2. Підготовлено тестовий матеріал:

- на предмет вивчення uzалежнень у молодіжному середовищі;
- адаптивних можливостей студентів курсів до умов вищої школи;
- ціннісно-орієнтаційної сфери студентів;
- психологічного клімату в студентських академічних групах курсів;
- на предмет вивчення проблем студентів, що навчалися на окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, а також територіях, які знаходяться під контролем так званих ЛНР та ДНР;

1.2.3. Розроблено опитувальники:

- на предмет вивчення думки слухачів школи кураторів щодо проблем організації системного психологічного супроводу у ВНЗ.

2. Проведення психолого-педагогічних досліджень.

У -2015 навчальному році проведено ряд досліджень:

- лютий-березень 2015 року - вивчення думки студентів 1-3-х курсів щодо uzалежнень у молодіжному середовищі:

– вибірка -5480 респондентів;

опрацьовано: 5480 методик; 732700 запитань

- вересень-жовтень 2015 року - вивчення ціннісно-орієнтаційної сфери студентів 1-х курсів:

– вибірка - 1722 респонденти;

– опрацьовано-2444 методик; 76550 запитань;

- вересень-жовтень 2015 року - вивчення адаптивних можливостей

студентів 2-х курсів до умов вищої школи:

- вибірка - 1040 респондентів;
- опрацьовано -1040 методик;171 600 запитань;
- у межах дослідження вивчалась: нервово — психічна стійкість, комунікативні здібності, моральна нормативність (що складають особистісний адаптивний потенціал опанування обраним фахом) та суїцидальний ризик;

З лютого 2015 року по грудень 2015 року продіагностовано 8 410 студентів 1-4-х курсів; опрацьовано — 9 132 методик; проаналізовано 991050 запитань.

Для забезпечення попереджувальних впливів у цільових групах ризику підготовлено 2 групи волонтерів із числа студентів 4-5 курсів спеціальності “Психологія” (45 осіб) - філософський факультет та спеціальності “Соціальна педагогіка” (15 осіб) - Педагогічний інститут. У рамках програми психосоціальної підтримки молоді під керівництвом методистів відділу було проведено:

- просвітницькі лекції для студентів 1-3 курсів (80);
- профілактичні лекції для студентів 1-3 курсів з проблем наркотичного та алкогольного uzалежнень (40);
- профілактичні акції (119-круглі столи, рольові ігри).

3. Організація роботи школи кураторів

За звітний період підготовлено:

1. Інформаційне забезпечення:

- створено електронний каталог нормативно-правових актів щодо психосоціальної підтримки молоді;

2. Методичне забезпечення:

Розроблено:

- тематику загальнофакультетських годин куратора;
- орієнтовного плану організаційно-виховної роботи куратора групи;
- зразки анкетування та програм вивчення студентської групи.

У 2015 навчальному році відбулось ряд занять школи кураторів. Слухачам були запропоновані наступні теми для обговорення:

- Розвиток комунікативних умінь і навичок як запорука психологічного комфорту у взаєминах студентів групи (доповідач – завідувач відділу виховної та психолого-педагогічної роботи, кандидат психологічних наук, доцент Романкова Лілія Миколаївна).;

- Сесія: стрес чи ситуація мобілізації інтелекту? (доповідач - кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології філософського факультету Литвин-Кіндратюк Світлана Данилівна).;

- Академічна група: команда співпраці чи сфера конкуренції? (доповідач - керівник школи кураторів, кандидат психологічних наук, доцент Зоя Володимирівна Юрченко);

- Життя прожити – не поле перейти (психологічні ресурси в опануванні стресовими ситуаціями) (доповідач – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та клінічної психології філософського факультету Кулеша-Любінець Мирослава Миронівна);

- «Червоне – то любов, а чорне - ?» (чи можливо прожити життя без втрат і які уроки від них ми отримуємо) (доповідач – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології філософського факультету Макарова Людмила Іванівна);

- Підвищена тривожність і хвилювання: як дати собі раду? (доповідач - завідувач відділу виховної та психолого-педагогічної роботи, кандидат психологічних наук, доцент Романкова Лілія Миколаївна).

Інформаційний супровід функціонування школи кураторів здійснюється на сайті університету та відділу, часописі «Університет».

4. Соціально-педагогічний супровід студентів з особливими потребами

На початок третього тисячоліття у європейських країнах зростає увага до соціальних проблем, пов'язаних із поширенням захворюваності дітей та молоді, що зумовлює збільшення кількості осіб із обмеженими функціональними можливостями. Зокрема, набуває значущості питання забезпечення доступу до вищої освіти молоді із особливими потребами (або обмеженими функціональними можливостями).

Так, у Західній Європі, одним із механізмів вирішення проблеми соціальної інтеграції такої молоді є реалізація для її права на вищу освіту шляхом інклюзивного навчання. А відтак вивчення здобутків зарубіжного досвіду нормативного забезпечення та практичної реалізації права на вищу освіту осіб із особливими потребами (ОП) має важливе значення для вдосконалення вітчизняної вищої школи загалом.

Отже, наявність в Україні більше 2 млн. осіб з особливими потребами (168 з яких навчається у нашому університеті) потребує не тільки підвищення рівня толерантності суспільної свідомості. На часі реформування вищої освіти у напрямку руху від інтеграційної до інклюзивної моделі навчально-виховного процесу.

Зокрема, модель інтеграційної освіти передбачає навчання людей з особливими потребами (ОП) спільно із здоровими людьми, коли всі студенти отримують однакове навчальне навантаження. Інклюзивна освіта є більш гнучкою системою і передбачає пристосування освітнього середовища навчального закладу до потреб студентів з інвалідністю. Така організація навчання студентів створює більш сприятливі умови для життєдіяльності, повноцінної самореалізації молоді з особливими потребами, підготовки її до активної участі в житті суспільства, забезпечує готовність до стосунків зі здоровим оточенням у ВНЗ та за його межами.

Якщо нині у більшості розвинутих країнах наявність переваг інклюзивної освітньої моделі є незаперечною, то в Україні ставлення суспільства до інклюзії і надалі залишається неоднозначним. Нечіткими є підходи до запровадження інклюзивної моделі у взаємодії зі студентами з особливими потребами й у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Тому відділ виховної та психолого-педагогічної роботи через школу кураторів організував обговорення можливостей використання у навчально-виховній практиці надбань зарубіжного і вітчизняного досвіду функціонування інклюзивної моделі вищої освіти. На черговому занятті 27.02.14 р. перед кураторами Зкурсу усіх підрозділів університету з темою «Особливості соціально-психологічної адаптації студентської молоді з особливими

потребами» виступила кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та експериментальної психології Кулеша-Любінець М.М.

У своєму виступі перед академнаставниками доц. Кулеша-Любінець М.М. зазначила, що соціально-психологічна адаптація зумовлює активне (чи пасивне) пристосування особистості до оточення, побудову взаємостосунків у групі, коли особистість без тривалих зовнішніх і внутрішніх конфліктів продуктивно виконує свою провідну діяльність, задовольняє основні соціогенні потреби, ролі очікування, які пред'являє до неї еталонна група, самостверджується і вільно реалізує творчі здібності. При цьому психологічна адаптація молоді з особливими потребами передбачає, насамперед, інтеграцію студентів у навчально-виховний процес вищої школи з його режимом, змістом, методами, вимогами до самостійної роботи та контролю знань; пристосування до життя факультету та колективу студентської групи тощо.

Типовими для студентів-першокурсників з особливими потребами є проблеми з соціально-психологічною адаптацією до навчання в інтегрованій групі ВНЗ, що зумовлені новою соціальною ситуацією розвитку, зміною умов життєдіяльності, певною соціальною ізоляцією, їхнім ставленням до власної інвалідності та особливими міжособистісними взаєминами. Наслідками соціально-психологічної дезадаптації особистості першокурсника з особливими потребами є негативні психогенні реакції, емоційна нестабільність, особистісна та ситуативна тривожність, низькі самооцінка та мотивація досягнень. Тому участь кураторів у забезпеченні ефективної взаємодії у студентському колективі, що зумовлюється позитивним емоційним самосприйняттям та взаємосприйняттям і проявляється у налагодженні комунікативних зв'язків, спільній діяльності здорових студентів та студентів з функціональними обмеженнями на засадах толерантності, партнерства, сприятиме зниженню рівня соціальної ізоляції, а відтак, покращенню адаптації молоді з особливими потребами до умов вищої школи.

Дослідження соціально-психологічної адаптації студентів з обмеженими функціональними можливостями підтвердило важливість характеру

міжособистісних стосунків в інтегрованій студентській групі, ступеню задіяності студентів з особливими потребами до цих взаємин тощо.

Зокрема, було проаналізовано ставлення студентів із особливими потребами до своїх одногрупників. Емпіричне дослідження проводилося у листопаді 2012 року серед студентів з особливими потребами I-V курсів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (з використанням методів спостереження, анкетування, співбесіди тощо). До експериментальної вибірки (84 особи) входили студенти з інвалідністю по зору, слуху, опорно-руховому апарату, із порушеннями серцево-судинної та ендокринної систем тощо. Більшість опитаних, за нозологічними показниками, не мають обмежень життєдіяльності. Середній вік досліджуваних – 18,7 років.

Аналіз результатів анкетування показав, що провідною метою навчання у вищій школі для 40% студентів з особливими потребами є реалізація власної мрії, для 57% - бажання здобути вищу освіту, для 3% - бажання бути в колективі.

Відомо, що зріла особистість відповідає за свої вчинки, покладається переважно на себе і залежно від рівня домагань, самостійно планує свою діяльність. Такі якості притаманні, згідно нашого дослідження, більшості студентів з особливими потребами, вони відчувають відповідальність за навчання у вищій школі (89,7%), що свідчить про сформованість у них соціальної особистісної зрілості.

Типовою була відповідь більшості студентів з особливими потребами на питання про труднощі, що виникають під час навчання у ВНЗ. Зокрема, лише у 17,6% студентів цієї категорії навчання не викликає ніяких труднощів. Решта опитаних відзначають брак часу для відпочинку та для належної підготовки до практичних занять, погане сприймання матеріалу, перевтому, проблеми зі здоров'ям, великий обсяг самостійної роботи, брак літератури.

Згідно досліджень, нічого б не змінила в організації навчання у ВНЗ лише четверта частина студентів з ОП. Решта опитаних «покращили би роботу керівників групи», «змінили б час початку пар», «відмінили би пари в суботу», «зменшили б обсяг предметів, що вивчаються», «змінили би форми і методи

навчання», «збільшили би кількість практично орієнтованих занять», «ввели б більше технічних засобів навчання», «зробили сходи і вбиральні більш пристосованими», «змінити б байдуже ставлення до себе» тощо.

Загалом, у нашому університеті лише 9% опитаних студентів з особливими потребами почувають себе розгублено, некомфортно, напружено. Натомість переважна більшість почуваються добре, спокійно, комфортно (54%), впевнено (9%), розкуто, весело (8%), зручно (3%). Водночас повністю задоволеною умовами навчання в університеті є лише третина опитаних (31%). Так, вони відзначають доброзичливість та високий фаховий рівень викладацького складу, дружній студентський колектив, цікаві навчальні предмети, можливість самореалізації тощо. Більшість студентів з особливими потребами (55%) частково задоволені умовами навчання у ВНЗ. Основною причиною такої ситуації є невідповідність архітекtonіки університету потребам студентів з особливими потребами («важко самостійно ходити по сходах», «бажано краще розташування парт в аудиторіях» тощо), важкість навчання («факультативні дисципліни забирають багато часу і сил», «не всі предмети вдається добре вивчити»). Ті студенти з обмеженими потребами, які «скоріше за все не задоволені умовами навчання в університеті» (14%), відзначають наявні проблеми в організації навчання («потрібно багато вчити», «мало практики», «якби не стороння допомога, не змогла б скористатися навіть туалетом» тощо) та у ставленні викладачів («хочеться, щоб викладачі стали більш розуміючі»).

В цьому контексті цікавими видаються твердження студентів з особливими потребами про ставлення до них викладачів та адміністрації. На думку студентів цієї категорії, 53% викладачів добре ставляться до них, 38% - посередньо, а 9% студентів відчувають негативне ставлення з боку викладачів. В оцінках ставлення до них адміністрації ВНЗ, 50% керівників інститутів (факультетів), на думку студентів з особливими потребами, добре ставляться до них, 36% - посередньо, а 14% - виявляють негативне ставлення. При цьому, як показали дослідження, стосунки студентів з особливими потребами з більшістю

викладачів ґрунтуються на співробітництві (41%), хорошому ставленні (11%), особистій симпатії (9%), обмежуються навчальною діяльністю (39%).

Зазначимо, що у підготовці до практичних занять студентам з ОП зазвичай допомагають одногрупники (25%), батьки (10,2%), друзі (7,3%), проте 76,5% студентів готуються самостійно. Такі результати відображають вибірку студентів з особливими потребами, де більшість опитаних за нозологією не мають обмежень життєдіяльності, а тому можуть бути самостійними у різних видах діяльності. Водночас позитивним є той факт, що четверта частина молоді з особливими потребами звертається по допомогу до одногрупників.

На важливість міжособистісних стосунків студентів з особливими потребами з одногрупниками вказують результати досліджень, згідно яких 72% молоді з особливими потребами відчувають себе частиною колективу, 17,8% студентів цієї категорії бере участь у більшості видів діяльності, 10,2% - не відчувають себе членами студентської групи. При цьому спільно зі своїми одногрупниками складне завдання з радістю готові виконувати 83,8% студентів з особливими потребами. Тобто, студенти з інвалідністю прагнуть якомога більше взаємодіяти із здоровими одногрупниками, почуватись при цьому «захищеними», «потрібними», «впевненими», «як одна велика родина».

Також дослідження показало, що, на думку студентів з особливими потребами, 64,7% одногрупників добре ставляться до них, 29,3% - посередньо, а 6% студентів відчувають негативне ставлення. Тому третина опитаних студентів з особливими потребами ствердно відповіли на питання анкети: «Чи хотіли б ви змін у ставленні оточуючих до вас і яких саме?»; найчастіше студенти вказували на нерозуміння з боку одногрупників, їх нещирість, прояви жалості та страху, хоча насправді вони очікують толерантного ставлення, прагнуть почуватись «звичайними людьми», чекають поваги до своєї особистості.

На думку опитаних, щоб комфортно почувати себе у групі, молоді з особливими потребами потрібно сприяти згуртованості студентського колективу (37%), розуміти та допомагати один одному (28,5%), покращити власний психоемоційний стан (17%), залишатися собою (14,2%), і лише один

студент вважає, що потрібно добре вчитись. Тобто, активна участь у житті колективу, створення дружніх взаємин з одногрупниками та позитивне мислення є основними умовами психологічного комфорту студентів з особливими потребами під час навчання у ВНЗ.

Цікавими є відповіді на питання про бажані індивідуально-особистісні властивості у студентів з особливими потребами як такі, що сприяють позитивному ставленню одногрупників до них. Провідною (як для себе) властивістю студенти з особливими потребами назвали доброзичливість, дружелюбність (35%); почуття гумору – 32% опитаних; ерудованість, успішність у навчанні, а також товариськість є важливою для 26,4% студентів з інвалідністю; щирість відзначили 25% опитаних; взаєморозуміння, взаємодопомога як провідні визначили 23% молоді з особливими потребами; скромність, стриманість, чуйність – 6% студентів цієї категорії. Дані результати свідчать про важливість усвідомлення студентами з особливими потребами наявності у себе таких особистісних якостей, які допоможуть їм стати частиною колективу, а відтак, адекватно адаптуватися до умов вищого навчального закладу.

Як свідчить практика, інтеграція студентів з особливими потребами, на жаль, найчастіше відбувається лише на рівні навчальної діяльності, що не дозволяє повною мірою реалізувати особистісні запити та здібності. Так, 70,5% молоді з особливими потребами є пасивними в організації громадського життя університету, хоча лише у 6% опитаних не виникає бажання цього робити. Причинами такого явища, на думку студентів з особливими потребами, є брак часу (48%), здібностей (16%), нестача однодумців та відсутність пропозицій (14,5%). Тому лише 29,5% опитаних беруть активну участь в організації культурного життя ВНЗ, є волонтерами благодійних акцій, виступають у студентському театрі, пишуть статті в періодичні видання університету і т.п.

Узагальнюючи здобутий на базі нашого університету емпіричний матеріал, доц. Кулеша-Любінець М.М. запропонувала педагогам, кураторам враховувати у взаємодії із студентами, що мають особливі потреби, наступне:

- ефективній соціально-психологічній адаптації студентів з особливими потребами до умов вищого навчального закладу сприяє толерантне ставлення до них викладачів та студентства, налагодження дружніх міжособистісних стосунків з одногрупниками;

- активна участь у житті колективу, взаєморозуміння та взаємодопомога, позитивне мислення є основними умовами успішної міжособистісної взаємодії студентів з особливими потребами з їх здоровими одногрупникам під час навчання у ВНЗ;

- плекання власних високоморальних якостей, особистісний розвиток, участь у спільній діяльності та творчих об'єднаннях допомагає молодим людям з особливими потребами утвердитись у колективі студентської групи;

- необхідна розробка та впровадження програми соціально-психологічного супроводу студентів з особливими потребами в умовах ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», що сприятиме адекватній соціально-психологічній адаптації їх до умов навчально-виховного процесу та отриманню повноцінної фахової освіти.

У перспективі відділ виховної та психолого-педагогічної роботи ініціює для педагогічної громади університету проведення навчальних семінарів, тренінгів, розробку методичних рекомендацій щодо впровадження інклюзивної моделі навчання та дозвілля студентської молоді з особливими потребами.

Таким чином, описаний досвід практичної реалізації права на вищу освіту молоді з особливими потребами, проведена на базі університету експериментальна розвідка та вироблені рекомендації будуть корисними для виховників, зважаючи на те, що Україною ратифіковано у 2010 році Конвенцію ООН «Про права людей з інвалідністю», а питання розвитку інклюзивної освіти відображено в загальнодержавній програмі «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року.

Висновки. Отже, проблема виховання дітей та молоді, захисту сім'ї ніколи не втратить своєї актуальності, адже діти, молодь та сім'я – гарант самозбереження, здоров'я і розвитку нації. Вкладаючи ресурси в дитинство та сім'ю, держава зміцнює майбутні продуктивні сили, забезпечує стабільність

добробуту, готує активних та свідомих громадян. На це спрямована практична психосоціальна робота центрів психологічних служб для сім'ї, дітей та молоді, які реалізують державні, галузеві, регіональні програми соціального становлення і розвитку дітей та молоді через різноманітні індивідуальні і групові заходи спеціалізованих служб. Економічна криза і нестабільність минулих років породили такі негативні явища, як збільшення кількості сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах; числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; неповнолітніх та молоді, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі або умовно засуджені; ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД, в тому числі вагітних жінок, дітей та молоді; числа наркозалежної молоді та молоді з девіантною поведінкою та ін.

Література:

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. - К. : Ун-т "Україна", 2010. - № 7 (9). - 561 с.
2. Бут Т. И. Политика включения и исключения в Англии: в чьих руках сосредоточен контроль / Т. И. Бут // Соц. инклюзия в образовании. - М., 2003. - С. 17.
3. Васьківська, С. В. Соціально-психологічний супровід клієнтів: Технологія ведення консультативного діалогу : навч. посіб. / С. В. Васьківська. – К. : В. Главник, 2006. – 128 с.
4. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності : навч.-метод. посіб. - К. : ГЕРБ, 2007. - 288 с.
5. Закон України про ратифікацію Конвенції про права інвалідів та Факультативного протоколу до неї // Офіц. вісн. України. - 2010. - № 17.
6. Інвалідність та суспільство : навч. посіб. - К., 2011. - 151 с.
7. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 26 черв. 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141. - Із змін., внесеними згідно із законом № 2222-IV від 8 груд. 2004 р. // Відом. Верхов. Ради України. - 2005. - № 2. - Ст. 44.

8. Коломінський Н. Л. Соціально-психологічні проблеми підготовки фахівців до професійної діяльності // Наука і освіта № 3. – 2004.
9. Мицишин, І. Проблема налагодження педагогічної взаємодії з неповносправними студентами / І. Мицишин, О. Мицишин // Вісник Львівського університету. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 2. – С. 232-240. – (Серія «Педагогіка»).
10. Томчук, М. І. Психологічні проблеми розвитку студентів з особливими потребами / М. І. Томчук, В. В. Шевченко // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. – К. : Університет «Україна», 2007. – С. 216-222
11. Шевцов А. Г. Сучасні проблеми освіти і професійної реабілітації людей з вадами здоров'я / А. Г. Шевцов. - К., 2004. - С. 200